

Володимир Костецький

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ПРИБУТКУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

В ринкової економіки широкого застосування в практичній діяльності усіх без винятку суб'єктів господарювання набуло поняття "фінансовий менеджмент". У буквальному значенні це означає – управління фінансами, тобто відносинами, пов'язаними з формуванням і використанням грошових ресурсів. Особи, що займаються управлінням фінансами, завжди вирішували стратегічні задачі, ґрунтуючись на своїх знаннях, досвіді, інтуїції, а також на власному аналізі аналогічної діяльності інших осіб.

У науковій літературі фінансовий менеджмент розглядається з одного боку, як науковий напрямок, що вивчає теоретичні питання управління фінансами, організації фінансової діяльності. З іншого боку, під фінансовим менеджментом розуміють практичну діяльність, що пов'язана з управлінням фінансами.

Практичну частину діяльності щодо управління фінансами можна розділити на дві основні частини: фінансовий аналіз, що включає проведення необхідних фінансових розрахунків, і прийняття фінансових рішень.

Прийняття фінансових рішень багато в чому залежить від досвіду й інтуїції осіб, що приймають такі рішення, розуміння ними можливих наслідків різних варіантів вирішення поставлених проблем і пов'язаних з ними фінансових ризиків, готовності прийняти на себе ризик при виборі конкретного варіанта дій.

Що стосується фінансового аналізу, із проведенням необхідних розрахунків, то його зміст, принципи і методи, безумовно, можна вважати науковим напрямком, заснованим як на теоретичних передумовах, так і на узагальненні накопиченого досвіду.

Комерційні банки – установи фінансової системи і, отже, усі розглянуті вище задачі управління фінансами, безпосередньо зв'язані з їхньою діяльністю. Тому можна вважати, що, з одного боку, управління операціями банку є, власне кажучи, управлінням його фінансами. З іншого боку, управління фінансами банку – частина взаємозалежного процесу керування його операціями, у якому можна виділити й окремо розглядати стратегічне і тактичне планування, управління фінансами, управління маркетинговою діяльністю, а також керівництво персоналом, що здійснює банківські операції.

Фінансовий менеджмент в банку є складним взаємозалежним процесом. Це управління формуванням засобів банку, власних (капіталу) і залучених (зобов'язань). Їх розміщення при проведенні активних операцій, не пов'язаних, безпосередньо, із залученням і розміщенням засобів (фінансове посередництво, консультації по фінансових питаннях і ін.)

Мета управління фінансами банку – одержання прибутку при дотриманні обмежень, що вводяться органами банківського нагляду, а також додаткових внутрішніх обмежень, що можуть встановлюватися керівництвом банку. При цьому варто враховувати, що, по-перше, фінансові операції практично завжди зв'язані з ризиком – може бути отриманий прибуток, менший очікуваного, чи певна операція може призвести до збитків. Отже, міри, прийняті для зменшення чи повного виключення ризику при проведенні тієї чи іншої фінансової операції, будуть сприяти збільшенню можливого прибутку. По-друге, у структурі пасивів комерційних банків основну частину складають залучені засоби (зобов'язання) – депозити вкладників і клієнтів, позикові засоби, що банк зі своєї ініціативи може взяти в інших банків чи інвесторів, у тому числі шляхом випуску боргових зобов'язань. Ця обставина при управлінні фінансами банку обумовлює важливість проблеми ліквідності вкладених у банк засобів, чи, інакше кажучи, здатності банку вчасно виконувати свої зобов'язання по поверненню вкладених у нього засобів і виплаті відповідного доходу.

Як бачимо, банківський прибуток є одним із найважливіших показників ефективності функціонування банку, його стабільності. У ньому зацікавлені всі учасники економічного процесу. Розмір банківського прибутку хвилює акціонерів, тому що він є показником отриманого доходу на інвестований ним капітал. Вкладникам прибуток гарантує стабільний дохід і впевненість у завтрашньому дні, оскільки збільшення резервів і власник коштів банку свідчить про його стабільність. Позичальники також зацікавлені в прибутках банку, адже таким чином зростають їх власні накопичення.

Виходячи з цього, постає актуальність зосередження основної уваги менеджерів та керівників банків на проведенні фінансового менеджменту результатів діяльності – прибутку банку.

Проведення аналізу і прогнозування фінансових результатів ґрунтується на визначенні основних елементів процесу дослідження доходів, витрат та прибутку з метою формування взаємопов'язаних етапів виконання відповідних аналітичних та прогностичних процедур і розробки логічно обґрунтованих алгоритмів розрахунку аналітичних, контрольних та прогностичних показників, на основі яких узагальнюються і оцінюються результати діяльності та приймаються управлінські рішення щодо подальшого розвитку комерційного банку.

Розглядаючи сутність економічного аналізу та прогнозування фінансових результатів в умовах функціонування електронної системи обробки економічної інформації, можна визначити їх взаємозв'язок з функціями управління доходами та витратами банку.

Найвищий рівень узагальнення облікової інформації у формах фінансової звітності дозволяє здійснити ретроспективний та перспективний аналіз фінансових результатів, визначити ефективність фінансово-господарської діяльності, оцінити вплив факторів на зміну величини прибутку та рентабельності, дати загальну оцінку політиці комерційного банку щодо управління його активами та джерелами їх фінансування. Саме ця інформація, досліджена протягом тривалого періоду, є основою прогнозування майбутніх грошових потоків, пов'язаних з операційною діяльністю банку.

Проведення аналізу і прогнозування фінансових результатів ґрунтується на визначенні їх як засобів формалізації аналітичного процесу в управлінні доходами, витратами та прибутком комерційного банку.

Важливим принципом здійснення аналізу і прогнозування фінансових результатів є забезпечення повноти інформації щодо операційної діяльності банку та її економічних наслідків.

Залежно від функцій управління, які інформаційно забезпечують економічний аналіз, методика аналізу фінансових результатів повинна мати розділи: операційний аналіз, ретроспективний (поточний) аналіз, перспективний аналіз і прогнозування доходів, витрат та прибутку комерційного банку. Недоцільно відокремлювати методику прогнозування від методики перспектив-

ного аналізу на тій підставі, що ці напрями дослідження фінансових результатів ґрунтуються на єдиній інформаційній базі та використовують єдину систему економічних показників. Що ж до методичного забезпечення, то методику прогнозування можна розглядати як логічне завершення методики перспективного аналізу.

Оперативний аналіз і контроль належать до підсистеми оперативного управління фінансовими результатами діяльності комерційного банку. Головною особливістю оперативного аналізу є спрямованість його на забезпечення контролю доходів і витрат безпосередньо перед здійсненням, у момент здійснення або після здійснення операцій. Наближеність до моменту здійснення операції дозволяє запобігти прийняттю неправильних рішень та своєчасно виправити недоліки, що виникають внаслідок впливу різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Як елемент контролю операційної діяльності банку оперативний аналіз ґрунтується на даних первинного обліку і безпосередніх спостережень, спрямованих на фіксацію та кількісну і якісну оцінку відхилень визначених характеристик об'єкта дослідження від попередньо встановлених стандартів контролю.

Оперативний аналіз має на меті визначення законності і доцільності здійснення операції, контроль правильності заповнення первинних документів, перевірку бухгалтерських записів щодо їх відповідності характеру і змісту оформленої операції. Методику оперативного аналізу спрямовано на перевірку правильності розрахунків доходів та витрат за даною операцією, оцінку доходності активних операцій та рівня витрат за пасивними операціями.

Доходи комерційного банку від основних операцій досліджуються у межах загального аналізу доходу, а також за окремими операціями або групами аналогічних операцій, залежно від їх значимості у діяльності банку. Особлива увага приділяється процентним доходам від кредитних операцій на тій підставі, що вони є основним джерелом отримання прибутку комерційного банку. За нормальних умов питома вага процентних доходів складає 60 і більше відсотків сукупного доходу комерційного банку. При аналізі процентні доходи деталізуються за статтями доходів, категоріями позичальників, терміном наданого кредиту, ставками позикового процента тощо. При необхідності відповідна деталізація здійснюється і при аналізі непроцентних доходів від основних операцій.

На завершення оперативного аналізу фінансових результатів передбачається визначення та кількісна оцінка відхилень, які є наслідком операцій, здійснених протягом досліджуваного оперативного періоду. Тут переважає контроль дотримання термінів виплати процентів та повернення суми основного боргу за одержаними кредитами, термінів отримання суми основного боргу та процентних платежів за виданими кредитами. На цій стадії здійснюється оперативний аналіз і контроль банківських ризиків, до яких, перш за все, належать ризик неповернення, неповного або несвоєчасного повернення кредитного боргу та ризик неможливості відшкодування повної або часткової вартості зобов'язань банку. На завершення другої стадії аналітично-контрольного процесу дається заключна оцінка здійсненої операції, визначається законність операції на всіх етапах її реалізації; вносяться уточнення щодо її доцільності, виходячи з отриманих результатів; перевіряється правильність бухгалтерських записів щодо здійснених за кожною операцією розрахунків; оцінюються фінансові результати кожної операції.

Ретроспективний аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку здійснюється з метою визначення напрямів і можливостей збільшення його прибутку та підвищення рентабельності шляхом забезпечення ефективного управління доходами і витратами.

Завдання аналізу доходів і витрат визначаються його метою і місцем у системі управління діяльністю банку. Основними завданнями ретроспективного аналізу доходів і витрат комерційного банку є:

- оцінка виконання плану доходів і витрат;
- аналіз структури доходів і витрат;
- аналіз динаміки доходів і витрат у цілому, за складом та структурою;
- оцінка впливу чинників на формування доходів у цілому та за видами доходів;
- оцінка впливу чинників на утворення витрат у цілому та за видами витрат;
- оцінка співвідношення доходів та витрат комерційного банку і визначення прибутку (збитку) комерційного банку до оподаткування;
- аналіз коефіцієнтів доходності, рентабельності тощо.

Виходячи з наведених вище завдань ретроспективного аналізу фінансових результатів, необхідно визначити його основні складові, які передбачають послідовне проведення загального, факторного та коефіцієнтного аналізу доходів, витрат і прибутку комерційного банку.

Ретроспективний аналіз фінансових результатів починається з загального аналізу, який передбачає попереднє групування доходів за джерелами їх утворення, а витрат – за напрямками витрачання коштів. Основою такого групування є Звіт про прибутки і збитки. Загальний аналіз

доходів і витрат банку ґрунтується на використанні методик вертикального та горизонтального економічного аналізу, які дозволяють оцінити структуру об'єкта аналізу та визначити його динаміку в цілому і за кожною його складовою.

Ретроспективний загальний аналіз фінансових результатів діяльності банку доцільно розпочинати з дослідження формування чистого прибутку банку за ітераціями, які відповідають структурі Звіту про прибутки та збитки. На цьому етапі аналізу доходи, витрати і прибуток розглядаються залежно від видів операцій, які призводять до їх утворення.

Наступним етапом ретроспективного аналізу фінансових результатів є факторний аналіз, який дозволяє поглибити результати, отримані у межах загального аналізу.

Факторний аналіз спрямовано на кількісну оцінку впливу різноманітних чинників на зміну фінансових результатів діяльності комерційного банку. В основі факторного аналізу лежить використання методичного прийому елімінування, який дозволяє відокремити вплив кожного чинника на зміну результативного показника, що відбулася в звітному періоді.

Основою факторного аналізу доходу, витрат та прибутку є побудова факторних моделей для характеристики зв'язку між чинниками та результатами. Залежно від форми цього зв'язку моделі можуть бути детермінованими або стохастичними.

В основу детермінованого моделювання факторної системи покладено можливість послідовного перетворення первісного алгоритму результативного показника відповідно до теоретично передбачених функціональних зв'язків цього показника з чинниками.

Стохастичний аналіз спрямовано на дослідження непрямих зв'язків між чинниками та результативними показниками. Як засіб поглиблення детермінованого аналізу він дозволяє розширити коло досліджуваних чинників, що визначають стан об'єкта. Стохастичне моделювання факторних систем ґрунтується на визначенні закономірностей залежності відповідних характеристик об'єкта аналізу від кількісних характеристик різноманітних факторів за умов відсутності функціональних зв'язків між ними. За методиками стохастичного факторного аналізу досліджується зв'язок доходу, витрат, прибутку з загальними обсягами діяльності банку, сукупними активами, капіталом, зобов'язаннями, визначаються тенденції зміни абсолютних та відносних показників фінансових результатів у часі тощо. Ці методики застосовуються переважно у перспективному аналізі та прогнозуванні фінансових результатів. Детермінований факторний аналіз доходів і витрат проводиться за видами операцій, внаслідок яких утворюються доходи або здійснюються витрати.

Для інтегрованого ретроспективного дослідження має використовуватись звітна інформація, що міститься у балансі і звіті про прибутки та збитки. Такий аналіз носить більш загальний характер, але його результати можуть бути надзвичайно цікавими з точки зору інтегральної оцінки впливу на доходи або витрати динаміки загальних чинників їх утворення.

Факторний аналіз комісійних доходів і витрат банку здійснюють за кожним видом послуг окремо, залежно від їх обсягу та ставок доходу або комісійної винагороди, отриманої або сплаченої банком. Факторний аналіз доходів і витрат від іншої операційної діяльності банку здійснюють окремо за кожним видом діяльності.

Коефіцієнтний аналіз найчастіше використовується для виявлення бількісних співвідношень між окремими статтями та групами статей балансу з метою загальної оцінки фінансового стану банку. Методика коефіцієнтного аналізу фінансових результатів, яку спрямовано на оцінку ефективності діяльності банку, відрізняється лише системою аналітичних показників, які обчислюються як співвідношення окремих показників звіту про прибутки і збитки між собою, а також у поєднанні з показниками балансу.

Перспективний аналіз досліджує фінансово-господарську діяльність комерційного банку з позицій її подальшого розвитку. Перспективний аналіз основних параметрів, що характеризують явища і процеси фінансово-господарської діяльності з позицій майбутнього, дозволяє здійснити проєкцію більш-менш сталих елементів попередніх періодів і визначити їх майбутні значення. Визначення майбутніх значень обраних показників, що характеризують основні параметри досліджуваного об'єкта, дозволяє окреслити прогнозний простір, який заповнюється шляхом деталізації попередньо визначених показників.

Виходячи з того, що фінансові результати залежать, перш за все, від обсягу одержаних протягом визначеного періоду доходів, перспективний аналіз має бути спрямований на оцінку результатів активних операцій, які є джерелом доходу комерційного банку.

Загальний підхід до прогнозування доходу комерційного банку ґрунтується на дослідженні ємкості ринку банківських послуг і продуктів, оцінці можливості розширення долі ринку, що належить даному банку, визначенні потенційної можливості збільшення обсягу його діяльності.

Застосування комплексного підходу та об'єднання в одній комплексній методиці операційного аналізу, ретроспективного аналізу, перспективного аналізу та прогнозування доходів, ви-

Наукові записки

трат та прибутку комерційного банку є доцільним та ефективним і дозволяє з мінімальними витратами робочого часу кваліфікованих фахівців отримати результати на конкретний момент часу, використовуючи єдину інформаційну базу. Результати, отримані за такою методикою, є базою для прийняття обґрунтованих управлінських рішень керівництвом банку та для коригування раніше прийнятих рішень при зміні зовнішніх або внутрішніх умов функціонування.

Література

1.Бланк И.А. Основы финансового менеджмента. – К.: Ника-Центр, 1999.- 512 с. 2.Заруба О.Д. Финансовый менеджмент в банках. – К.: Знання, 1997.- 172 с. 3.Кравченко Г.О. Комерційний банк. Финансовый анализ. – К.: ІЕУГП, 1999.- 107 с. 4.Панова Г.С. Анализ финансового состояния коммерческого банка. – М.: Финансы и статистика, 1996.- 272 с. 5.Усоскин В.М. Современный коммерческий банк: управление и операции. – М.: Все для всех, 1993. - 320 с. 6.Черкасов В.Е. Финансовый анализ в коммерческом банке. – М.: ИНФРА-М, 1995. - 272 с.

Анотація

У статті розкриваються теоретичні та організаційні засади фінансового менеджменту прибутку комерційних банків. Дається оцінка комплексного підходу до проведення фінансового аналізу результатів діяльності банків та його вплив на прийняття управлінських рішень.

Annotation

Theoretical and organizing fundamentals for financial management of commercial banks profit are highlighted in the paper. Comprehensive approach to financial analysis of banks performance as well as the above approach impact on managerial decision making is evaluated.